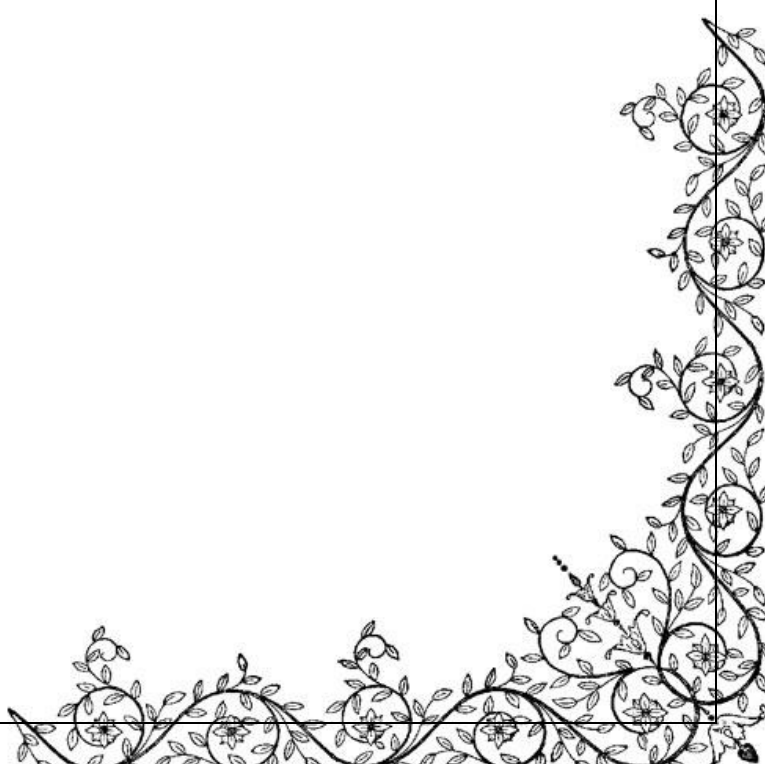

((بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ))

جزوه آموزشی احکام شرعی مورد استلاء

گردآوری و تکمیل:
مهدی پیشقدم

به استحضار متعلمین گرامی می‌رساند:

این جزوه برگرفته از نظرات ده نفر از علماء و مراجع برجسته شیعه می‌باشد که امید است مورد قبول واقع گردد.

حضرات آیات اعظام: امام خمینی (ره)، خامنه‌ای، بهجت (ره)، فاضل لنکرانی (ره)، سیستانی، شیخ جواد تبریزی (ره)، مکارم شیرازی، صافی گلپایگانی، گلپایگانی (ره)، نوری همدانی

۱- تقلید چیست؟

تقلید عمل کردن به دستور مجتهد است.

۲- چه کسی باید تقلید کند؟

۱- انسان یا مجتهد است ۲- یا محتاط است ۳- یا نه مجتهد است نه محتاط «مقلد» در صورتی که انسان جزو قسمت سوم باشد باید تقلید کند.

۳- از چه کسی باید تقلید کرد؟

از مجتهدی باید تقلید کرد که مرد و بالغ و عاقل و شیعه دوازده امامی، حلال زاده، زنده و عادل باشد.^۱

۴- در چه چیز باید تقلید کرد؟

در اصول دین نمی توان تقلید کرد و در ضروریات احکام مانند: واجب بودن اصل نماز و روزه لازم نیست تقلید کرد فقط در احکام فرعی فقه باید تقلید کرد.

۵- نجاسات یازده چیز است:

۱. بول ۲. غائط ۳. منی ۴. مردار ۵. خون ۶. سگ ۷. خوک ۸. کافر ۹. شراب ۱۰. فحاح
۱۱. عرق شتر نجاستخوار^۲

۱ - تبریزی: و نیز معتبر است سابقه فسق معروفی بین مردم نداشته باشد و از مجتهدی که تقلید می شود، غیر از اوصاف ذکر شده امر دیگری معتبر نیست.

تبریزی و سیستانی: ... عادل کسی است که کارهایی را که بر او واجب است، بجا آورد و کارهایی را که حرام است ترک کند و نشانه عدالت آن است که در ظاهر شخص خوبی باشد که اگر از اهل محل و همسایگان او یا کسانی که با او معاشرت دارند، حال او را بپرسند، خوبی او را تصدیق کنند. در صورتی که اختلاف فتاوی بین مجتهدین در مسائل محل ابتلا ولو اجمالاً معلوم باشد لازم است مجتهدی که انسان از او تقلید می کند، اعلم باشد یعنی: در فهمیدن حکم خدا از تمام مجتهدهای زمان خود بهتر باشد.

فاضل: ... و مقصود از عدالت آن است که قدرت نفسانیه ای بر انجام واجبات و ترک گناهان کبیره و علاوه بر اینها، مروت داشته باشد و این معنی به وسیله حسن ظاهر شناخته می شود.

۲ - بهجت: نجاسات ده چیز است. اول تا نهم (طبق متن اصلی) دهم فحاح. و مسائل مربوط به عرق شتر نجاستخوار و عرق جنب از حرام نیز در این مسأله خواهد آمد.

تبریزی: نجاسات ده چیز است. اول تا هفتم (طبق متن اصلی) هشتم کافر، که از طایفه مجوس و یهود و نصاری نباشد. نهم شراب و دهم فحاح.

سیستانی: نجاسات ده چیز است. اول تا نهم (طبق متن اصلی) و دهم عرق شتر نجاستخوار (فحاح تحت عنوان شراب آمده است).

مکارم: نجاسات بنابر احتیاط واجب یازده چیز است. اول تا هشتم (طبق متن اصلی) نهم مایعات مست کننده، دهم آبجو، یازدهم عرق شتر نجاستخوار.

۶- ۱ و ۲ احکام بول و غائط:

- ۱- بول و غائط انسان و هر حیوان حرام گوشتی که خون جهنده دارد که اگر رگ آن‌ها را ببرند خون از آن جستن می‌کند، نجس است.^۱
- ۲- فضله پرنندگان حرام گوشت نجس است.^۲
- ۳- بول و غائط حیوان نجاستخوار.^۳ نجس است.^۴ و همچنین است بول و غائط حیواناتی که انسان آن را وطی کرده، یعنی با او نزدیکی نموده^۵ و گوسفندی که استخوان او از خوردن شیر خوک محکم شده است.

۱ - بهجت: بنا بر احتیاط از بول و غائط حیوان حرام گوشتی که خون جهنده ندارد، در صورتی که عسر و حرج لازم نیاید باید اجتناب نماید و فضله... (تا آخر متن اصلی).

سیستانی: و غائط حیوان حرام گوشتی که خون از آن جستن نمی‌کند. مثل: ماهی حرام گوشت و همچنین فضله حیوانات کوچک مثل: پشه و مگس و مانند اینها که گوشت ندارند، پاک است ولی از بول حیوان حرام گوشتی که خون جهنده ندارد بنا بر احتیاط لازم اجتناب کرد.

تبریزی: و بول و غائط حیوان حرام گوشتی که خون از آن جستن نمی‌کند مثل: ماهی حرام گوشت و همچنین فضله... (تا آخر متن اصلی).

فاضل: ... (تا آخر متن اصلی).

مکارم: ... و احتیاط واجب آن است که از بول حیوان حرام گوشت که خون جهنده ندارد نیز اجتناب کرد ولی فضله حیوانات کوچک، مثل: پشه و مگس و مانند آنها پاک است و بنابراین از فضله موش و گربه و حیوانات درنده و مانند آنها باید اجتناب کرد.

۲ - خامنه‌ای: ... فضله کلاغ پاک است.

بهجت: ... و فضله خفاش بنا بر احتیاط نجس است.

تبریزی و سیستانی و صافی گلپایگانی: ... بول و فضله پرنندگان حرام گوشت پاک و بهتر از آن اجتناب شود.

فاضل: ... فضله پرنندگان حرام گوشت پاک است.

مکارم: فضله و بول پرنندگان حلال گوشت و حرام گوشت نجس نیست ولی احتیاط مستحب پرهیز از حرام گوشت است. مخصوصاً از بول خفاش.

۳ - بهجت: ... که عادت به خوردن نجاست انسان، بدون اختلاط به چیز دیگری پیدا کرده است تا زمانی که استبراء نشده است، نجس است اما حیوانی که انسان آن را وطی کرده و گوسفندی که گوشت آن از خوردن شیر خوک، روئیده شده است. بنا بر احوط ملحق به نجاستخوار است.

۴ - تبریزی: ... و همچنین است بول و غائط گوسفندی که شیر خوک خورده که از آن شیر گوشت آورده و استخوانش محکم شود یا حیوانی که انسان آن را وطی کرده یعنی با آن نزدیکی نموده است.

سیستانی: و همچنین است بول و غائط بچه بزی که شیر خوک به تفصیلی که در احکام خوردنی‌ها و آشامیدنی‌ها خواهد آمد یا حیوان چهارپایی که انسان با آن نزدیکی نموده است.

مکارم: ... بنا بر احتیاط واجب؛ همچنین بول و غائط حیوانی که انسان آن را وطی نموده است. از بول و غائط گوسفندی که شیر خوک خورده، باید اجتناب کرد.

۵ - فاضل: ... و گوسفندی که گوشت آن از خوردن شیر خوک محکم شده است.

۷- منی حیوانی که خون جهنده دارد؛ نجس است.^۱

۸- مسائل مربوط به مردار:

الف- مردار حیوانی که خون جهنده دارد نجس است.^۲ و ماهی چون خون جهنده ندارد، اگرچه در آب بمیرد پاک است.^۳

ب - چیزهایی که از مردار که روح نداشته باشد، و نجس‌العین هم نباشد پاک است.^۴

ج - پوست‌های مختصر لب و جاهای دیگر بدن، که موقع افتادنشان رسیده، اگرچه آنها را بکنند پاک است ولی بنا بر احتیاط واجب باید از پوستی که موقع افتادنش نرسیده و آن را کنده‌اند اجتناب نمایند.^۵

د- دواجات روان و عطر و روغن و واکس و صابون^۶ که از خارج می‌آورند اگر انسان یقین به نجاست آنها نداشته باشد پاک است.^۷

۹- احکام خون:

الف - خون انسان و هر حیوانی که خون جهنده دارد، یعنی حیوانی که اگر رگ آن را ببرند، خون از آن جستن می‌کند، نجس است. پس خون حیوانی مانند ماهی و پشه که خون جهنده ندارد پاک می‌باشد.

ب - اگر حیوان حلال گوشت را به طوری که در شرع معین شده بکشند و خون آن به مقدار معمول بیرون آید، خونی که در بدنش می‌ماند پاک است.^۸ ولی اگر به علت نفس کشیدن یا بواسطه اینکه سر حیوان در جای بلندی بوده خون به بدن حیوان برگردد، آن خون نجس است.^۹

۱ - مکارم: ... خواه حرام گوشت باشد یا حلال گوشت، و احتیاط واجب آن است که از منی حیوانی که خون جهنده نیز ندارد، اجتناب کرد.

تبریزی: منی انسان و هر حیوانی که خون جهنده دارد نجس است.

سیستانی: ... منی انسان و هر حیوانی که خون جهنده دارد نجس است و رطوبتی که از زن با شهوت خارج می‌شود، و موجبات جنابت او است به تفصیلی که در مسأله (۳۴۵) ذکر خواهد شد در حکم منی است و بنا بر احتیاط واجب باید از منی حیوان مذکر حلال گوشت که خون جهنده دارد اجتناب شود.

۲ - مکارم: ... در صورتی که خودش مرده باشد، اما اگر به غیر دستور شرعی، آن را ذبح کنند پاک است، ولی احتیاط مستحب، پرهیز است. بنابراین گوشت و پوست حیواناتی که از ممالک غیر اسلامی می‌آورند پاک است. ولی خوردن این گوشت‌ها حرام است مگر آنکه یقین به ذبح شرعی آن پیدا شود یا آورنده آن خبر دهد که ذبح شرعی شده است.

۳ - تبریزی و سیستانی: مردار انسان و هر حیوانی که... (تا آخر متن اصلی).

۴ - مکارم و صافی گلیپایگانی: اجزای مردار که روح ندارد مانند: مو و پشم و ناخن پاک است. (مکارم: ولی استخوان و قسمتی از دندان و شاخ که روح دارد، یعنی اگر آسیب به آن برسد ناراحت می‌شود، پاک بودن آن اشکال دارد.

۵ - تبریزی و سیستانی: اگر پوست‌های مختصر لب و جاهای دیگر بدن را بکنند (سیستانی: چنانچه روح نداشته باشد و به آسانی کنده شود) پاک است.

مکارم: پوستهایی که از لب و سر و جاهای دیگر بدن انسان جدا می‌شود پاک است. اما اگر آن را با فشار جدا کنند احتیاط واجب اجتناب است.

۶ - بهجت و فاضل: ... که از کشورهای غیر اسلامی می‌آورند... (تا آخر متن اصلی).

۷ - مکارم: تمام مواد غذایی و غیر غذایی که از کشورهای غیر اسلامی می‌آورند، مانند کره، روغن و انواع داروها و صابون و واکس و پارچه و عطر و امثال اینها اگر انسان... (تا آخر متن اصلی).

۸ - مکارم: مگر اینکه سر حیوان را در جای بلند قرار دهند و خون به حیوان برگردد و اگر به علت نفس کشیدن خون برگردد نیز احتیاط است.

۹ - بهجت: و همچنین چیزی که با آن خون ملاقات کند آن هم نجس است.

ج - خونی که در تخم مرغ می باشد ^۱ نجس نیست ^۲ ولی خوردن آن حرام است و اگر خون را با زرده تخم مرغ به هم بزنند که از بین برود، خوردن زرده هم مانعی ندارد. ^۳

د - زردابه‌ای که در حال بهبودی زخم در اطراف آن پیدا شود اگر معلوم نباشد که با خون مخلوط است ^۴ پاک است. ^۵

۱۰- سگ و خوک:

سگ و خوکی که در خشکی زندگی می کنند ^۶ حتی مو و استخوان و پنجه و ناخن و رطوبت‌های آن‌ها نجس است ولی سگ و خوک دریایی پاک است. ^۷

۱۱- کافر کیست؟

الف - کسی که منکر خداست.

ب - کسی که برای خدا شریک قائل شود.

ج - کسی که پیغمبری خاتم الانبیا محمد بن عبدالله (ص) را قبول ندارد. ^۸

د- کسی که ضروری دین را منکر شود. مثل: نماز و روزه، چنانچه بداند که آن چیز ضروری دین است و انکار آن چیز برگردد به انکار خدا یا توحید یا نبوت.

۱۲- احکام کافر:

الف - تمام بدن کافر حتی مو و ناخن و رطوبت‌های او نجس است. ^۹

ب - اگر پدر و مادر و جد ^{۱۰} بچه نابالغ کافر باشند آن بچه هم نجس است و اگر یکی از اینها مسلمان باشند، بچه پاک است. ^{۱۱}

۱ - مکارم و نوری همدانی: نجس است. بنا بر احتیاط واجب خوردن آن نیز حرام است.

۲ - فاضل: ... و احتیاط مستحب آن است که از آن اجتناب شود.

۳ - بهجت و صافی گلپایگانی: از خونی که در تخم مرغ می باشد بنا بر احتیاط باید اجتناب کرد ولی اگر خون در زرده باشد، سفیده پاک است و اگر در سفیده باشد زرده پاک است.

سیستانی: احتیاط مستحب آن است که از زرده تخم مرغی که ذره‌ای خون در آن باشد باید اجتناب کرد.

۴ - بهجت: ... و به آن خون زرد نیز نگویند پاک است. اما اگر قبلاً می دانستیم خون بوده ولی حالا شک در خون بودن آن داشته باشیم، نجس است.

۵ - مکارم: زردابه‌ای که گاه موقع خراشیدگی پوست یا در اطراف زخم پیدا می شود، چنانچه معلوم نباشد خون است یا با خون مخلوط شده، پاک است.

۶ - بهجت: ... همه اجزاء، حتی مو... (تا آخر متن اصلی).

۷ - سیستانی: سگ و خوک نجس اند. حتی مو و استخوان و پنجه و ناخن و رطوبت‌های آنها.

۸ - بهجت: ... و همین طور کسی که ایمان به خدا و پیامبر نداشته باشد. کافر و نجس می باشد. همچنین کسی که یکی از ضروریات دین اسلام مثل: نماز و روزه را انکار کند با علم به اینکه ضروری دین است، نجس است و اگر از روی تقصیر نداند احتیاطاً باید از او اجتناب کرد.

۹ - خامنه‌ای و صافی گلپایگانی و نوری همدانی: بعید نیست که اهل کتاب ذاتاً طاهر باشند که عبارتند از: (یهود و نصاری و زرتشتی‌ها و صابین).

مکارم: آنچه درباره نجس بودن کافر گفته تمام اجزای بدن او حتی مو و ناخن را شامل می شود.

۱۰ - بهجت و فاضل: ... و جده بچه نابالغ... (تا آخر متن اصلی).

۱۱ - تبریزی و سیستانی: اگر پدر و مادر و جد و جده نابالغ کافر باشند آن بچه هم نجس است. مگر در صورتی که ممیز و مظهر اسلام باشد (سیستانی): که در این صورت پاک است و اگر پدر و مادر خود روگردان و به مسلمانان تمایل داشته باشد و در حال تحقیق و بررسی باشد، حکم به نجاستش مشکل است و اگر پدر و مادر و جد و جده، یکی از اینها مسلمان باشد، به تفصیلی که در مسأله (ذیل) خواهد آمد بچه پاک است. و اگر یکی از اینها مسلمان باشد، بچه پاک است.

ج - اگر مسلمانی به یکی از دوازده امام (ع) دشنام دهد یا با آنان دشمنی داشته باشد نجس است.^۱

۱۳- احکام شراب:

الف - شراب و هر چیزی که انسان را مست می‌کند، چنانچه به خودی خود روان باشد، نجس است و اگر مثل بنگ و حشیش روان نباشد اگرچه چیزی در آن بریزند که روان شود پاک است.^۲

ب - الکل صنعتی که برای رنگ کردن درب و میز و صندلی و مانند اینها به کار می‌برند،^۳ اگر انسان نداند از چیزی که مست کننده و روان است درست کرده‌اند، پاک می‌باشد.^۴

ج - خرما و مویز و کشمش و آب آنها،^۵ اگر جوش بیاید پاک و خوردن آنها حلال است.^۶ اگرچه احتیاط مستحب آن است که از آنها اجتناب کنند.

۱۴- فقاع:

فقاع از جو گرفته می‌شود و به آن آب جو می‌گویند، نجس است^۷ ولی آبی که به دستور طبیب از جو می‌گیرند و به آن «ماءالشعیر» می‌گویند پاک است.^۸

۱۵- عرق شتر نجاستخوار:

عرق شتر نجاستخوار نجس است، ولی اگر حیوانات دیگر، نجاستخوار شوند از عرق آنها اجتناب لازم نیست.^۹

۱ - بهجت: اگر کسی (اعم از مسلمان یا غیر مسلمان به یکی از دوازده امام... (تا آخر متن اصلی).

تبریزی و سیستانی: شخصی که به یکی از دوازده امام از روی دشمنی دشنام دهد، نجس است.

مکارم: هرگاه کسی - پناه بر خدا - به خدا یا پیامبر (ص) یا یکی از ائمه معصومین (ع) یا فاطمه زهرا (س) دشنام و ناسزا یا عداوت داشته باشد کافر است.

۲ - بهجت: شراب و هر چیزی که زیاد آن، انسان را مست می‌کند. چنانچه بخودی خود روان باشد نجس است و خوردن آن حرام می‌باشد. اگرچه کم باشد و مست کنندگی آن خفیف باشد ولی اگر مثل بنگ و... (تا آخر متن اصلی).

تبریزی: شراب نجس است و بنابر احتیاط واجب، هر چیزی که انسان را مست می‌کند چنانچه بخودی خود روان باشد نیز نجس است... (تا آخر متن اصلی).

سیستانی: شراب نجس است و غیر آن از چیزهایی که انسان را مست کند، نجس است.

مکارم: شراب و هر مایعی که انسان را مست می‌کند نجس است. بنابر احتیاط واجب.

۳ - بهجت: ... اگر انسان نداند که چیزی که به تنهایی مست کننده است و... (تا آخر متن اصلی).

تبریزی: ... که خودش به تنهایی مست کننده نیست پاک می‌باشد.

سیستانی: تمام اقسام پاک می‌باشد.

۴ - سیستانی، الکل چه صنعتی، چه طبی به تمام اقسامش پاک است.

مکارم: الکل طبی و صنعتی که انسان نمی‌داند از چیز مست کننده مایع گرفته شده پاک است و همچنین ادکلن و عطرها و داروهایی که با الکل طبی یا صنعتی مخلوط است.

۵ - بهجت: ... اگر خود بخود یا با پختن جوش بیاید، پاک بودن و خوردن آن محل اشکال است.

۶ - مکارم: هرگاه خرما و مویز و کشمش را در غذا بریزند و بجوشد خوردن آن اشکال ندارد.

نوری همدانی: اگر بخودی خود جوش بیاید نجس است و اگر به واسطه پختن جوش بیاید خوردنش حرام است ولی نجس نیست.

صافی گلپایگانی: پاک است ولی خوردن آن در هر صورت حرام است.

۷ - تبریزی: ... و غیر فقاع مانند آبی که به دستور... (تا آخر متن اصلی).

۸ - بهجت: فقاع که غالباً از جو گرفته می‌شود و به آن آب جو می‌گویند، نجس و خوردن آن حرام است ولی آبی که... (تا آخر متن اصلی).

۹ - بهجت: عرق شتر نجاستخوار و هر حیوانی که به خوردن نجاست عادت کرده، اگرچه پاک است ولی نماز با آن جایز نیست.

نوری همدانی و صافی گلپایگانی: ... هر حیوان که به خوردن نجاست انسان عادت کرده باید اجتناب کرد.

۱۶- نجاست هر چیز از سه راه ثابت می‌شود:

الف - خود انسان یقین^۱ کند چیزی نجس است^۲ و اگر گمان داشته باشد چیزی نجس است لازم نیست از آن اجتناب کند.^۳ مثل: غذای قهوه‌خانه.

ب - کسی چیزی در اختیار اوست بگوید آن چیز نجس است.^۴ مانند: همسرانشان.

د - دو مرد عادل بگویند چیزی نجس است.^۵ و اگر یک نفر عادل^۶ هم بگوید بنا بر احتیاط واجب باید اجتناب کرد.

۱۷- حکم چیزی که انسان در نجاستش شک دارد:

الف - چیز نجسی که انسان شک دارد پاک شده یا نه (نجس است).

ب - چیز پاک را اگر شک کند نجس شده یا نه (پاک است).^۷

۱۸- حکم چیز پاکی که به چیز نجس برسد:

الف - اگر هر دو یا یکی از آن‌ها به طوری تر باشد که تری یکی به دیگری برسد. (چیز پاک نجس می‌باشد).^۸

ب - اگر تری بقدری کم باشد که به دیگری نرسد چیزی که پاک بوده نجس نمی‌شود.^۹

ج - هر گاه شیر و روغن، روان باشد. همین که یک نقطه از آن نجس شد تمام آن نجس می‌شود ولی اگر روان نباشد^{۱۰} نجس نمی‌شود.^{۱۱}

۱ - بهجت: ... یا ظن اطمینان آور پیدا کند که چیزی نجس است و گرنه لازم نیست...

سیستانی: ... یا از راههای عقلانی به آن اطمینان پیدا کردند که آن چیز نجس است...

۲ - مکارم: ولی گمان، حتی گمان قوی کافی نیست، بنابراین غذا خوردن در بعضی از اماکن عمومی که گاه انسان گمان قوی به نجس بودن آنجا دارد جایز است. مگر آن که یقین به نجاست پیدا کند. دوم آنکه ذوالبید یعنی کسی که چیزی در اختیار اوست (مانند صاحب خانه، فروشنده و خدمتکار) خبر دهد که آن چیز نجس است. سوم: دو نفر عادل و یا حتی یک نفر گواهی دهد.

۳ - فاضل: ... مگر آنکه به واسطه گمان اطمینانی که مردم عادی آن را علم به حساب می‌آورند حاصل شود که در این صورت اجتناب لازم است. بنابراین... (تا آخر متن اصلی).

۴ - بهجت: ... و از گفته او اطمینان حاصل گردد. مثلاً... (تا آخر متن اصلی).

سیستانی: ... و متهم نباشد. مثلاً...

۵ - سیستانی: ... به شرط آن که از نجاست خبر دهند، مثلاً بگویند آن چیز با خون یا بول ملاقات کرده است و اگر یک مرد عادل یا شخصی که مورد وثوق است خبر دهد و اطمینان از گفته او پیدا نشود، احتیاط واجب آن است که از آن چیز اجتناب شود.

۶ - تبریزی: ... بلکه شخص موثق - اگر چه عادل هم نباشد - بگوید چیزی نجس است باید از آن چیز اجتناب کرد.

۷ - مکارم: (بقیه مسأله ذکر نشده است).

۸ - تبریزی: ... و همچنین اگر به چیز سومی با همان رطوبت برسد نجسش می‌کند، و مشهور فرموده‌اند که: متنجس به طور کل منجس است. ولی این حکم در غیر واسطه اول محل اشکال است و احتیاط واجب در اجتناب است.

سیستانی: ولی با تعدد واسطه نجس نمی‌شود.

۹ - بهجت: ... ولی اگر دست انسان به بدن میتی که هنوز غسل داده نشده برسد اگر چه بدن میت خشک باشد احتیاط در است که دست را بشوید.

مکارم: هرگاه چیز پاکی با چیز نجسی ملاقات کند و یکی از آن دو رطوبت داشته باشد، اما اگر هر دو خشک باشند یا رطوبت به قدری کم باشد که سرایت نکند. (مگر در ملاقات چیزی با مرده انسان که پیش از غسل دادن که احتیاط واجب اجتناب است، هر چند خشک باشد).

۱۰ - فاضل: ... تمام آن نجس نمی‌شود بلکه فقط جایی که نجاست به آن رسیده نجس می‌شود.

مکارم: ... به طوری که اگر از جایی به جایی سرایت کند، فقط محل ملاقات نجس است و می‌توان آن را برداشت و دور ریخت.

۱۱ - بهجت: هرگاه شیر و روغن روان باشد به طوری که اگر قدری از آن برداشته شود جای آن نمی‌ماند، همین که یک نقطه از آن نجس شد، تمام آن نجس می‌شود. ولی اگر روان نباشد یا اینکه روان روان بوده ولی سرایت به جای دیگر نکند نجس نمی‌شود.

۱۹- احکام نجاسات:

الف- خوردن و آشامیدن چیز نجس حرام است و نیز خورائیدن عین نجس^۱ به اطفال^۲ در صورتی که ضرر داشته باشد حرام است، بلکه اگر ضرر هم نداشته باشد بنا بر احتیاط واجب باید از آن خودداری کنند.^۳ ولی خوراندن غذاهایی که نجس شده به اطفال حرام نیست.^۴

ب- اگر جایی از خانه یا فرش کسی نجس باشد و ببیند، بدن یا لباس یا چیز دیگر کسانی که وارد خانه او می‌شوند با رطوبت به جای نجس رسیده است^۵ لازم نیست به آنان بگویند.^۶

ج- اگر صاحب خانه در بین غذا بفهمد که غذا نجس است.^۷ باید به مهمان‌ها بگوید. اما اگر یکی از مهمان‌ها بفهمد لازم نیست، به دیگران خبر دهد.^۸ ولی چنانچه طوری با آنان معاشرت دارد،^۹ که می‌داند که به واسطهٔ نگفتن خود او هم نجس می‌شود، باید بعد از غذا به او بگوید.

۲۰- احکام مطهرات:

آب:

آب با چهار شرط چیز نجس را پاک می‌کند: ۱- مطلق باشد ۲- پاک باشد ۳- وقتی چیز نجس را می‌شویند آب مضاف^{۱۰} نشود و بو یا رنگ یا مزهٔ آن بواسطهٔ عین نجاست تغییر نکند.

۱- مکارم: مانند مسکرات به اطفال نیز حرام است و بنا بر احتیاط واجب باید از خورائیدن غذایی که نجس شده به اطفال نیز خودداری کرد، اما آنچه بر اثر نجس بودن دست خود آنها نیز نجس می‌شود اشکال ندارد.

۲- فاضل: ... حرام می‌باشد، ولی اگر خود طفل غذای نجس را بخورد یا با دست نجس غذا را نجس کند و بخورد جلوگیری از او لازم نیست.

۳- بهجت: ... و همچنین است چیزهایی که پاک است ولی خوردنش حرام است، بنا بر احتیاط، ولی خوراندن غذاهایی که نجس شده است، به طفل حرام نیست اما احتیاط مستحب در اجتناب است.

۴- تبریزی و سیستانی: خوردن و آشامیدن چیز متنجس حرام است و همچنین است خوراندن آن به دیگری و در خورائیدن آن به طفل یا دیوانه اظهار، جایز است و اگر خود طفل یا دیوانه غذای نجس را بخورد یا با دست نجس کند و بخورد بی‌اشکال لازم نیست از او جلوگیری کنند.

صافی گلیپایگانی: احتیاط مستحب ترک خورائیدن به اطفال است.

۵- تبریزی: ... و در معرض این باشد که نجاست به مأكول و مشروب سرایت کند، باید به آنان بگوید.

سیستانی: ... چنانچه او موجب این امر شده باشد باید با دو شرطی که در مسأله پیش گذشت به آنان بگوید.

مکارم: احتیاط آن است که به او اعلام کند.

۶- بهجت: ... مگر این که مثل مسأله فوق با آنها معاشرت داشته باشد.

۷- سیستانی: ... باید - با شرط دومی که گذشت - به مهمان‌ها بگویند. و اما اگر یکی از مهمان‌ها بفهمد لازم نیست به دیگران خبر دهد. ولی چنانچه طوری با آنان معاشرت دارد که به واسطهٔ نجس بودن آنان خود از جهت ابتلاء به نجاست، مبتلا به مخالفت حکم الزامی می‌شود باید به آنها بگوید.

مکارم: ... بنابراین باید به مهمان‌ها بگوید ولی اگر یکی از مهمان‌ها بفهمد لازم نیست به دیگران بگوید. فقط خودش باید اجتناب کند مگر اینکه با او معاشرت داشته باشند که برای جلوگیری از آلودگی خودش می‌تواند بعد از غذا خوردن به آنها بگوید تا دست و دهان خود را آب بکشند.

۸- فاضل: ... (بقیه مسأله ذکر نشده است).

۹- بهجت: ... که می‌داند به واسطهٔ نگفتن، لوازم خود او هم نجس می‌شود، باید بعد از غذا به آنان بگوید.

تبریزی: ... که ممکن است به واسطهٔ نجس بودن آنان، خود او هم نجس شود. باید بعد از غذا به آنان بگوید.

۱۰- بهجت: ... مگر اینکه قبل از مضاف شدن چیز نجس پاک شده است و آب هم بو و یا رنگ یا مزه نجاست نگرفته باشد.

۴ - بعد از آب کشیدن چیز نجس^۱ عین نجاست در آن نباشد.

* اگر ظاهر برنج و گوشت و چیزهایی مانند اینها نجس شود، با فرو بردن در آب کر و جاری^۲ پاک می‌گردد. ۳ و اگر باطن آن‌ها نجس شود،^۴ پاک نمی‌گردد.

* اگر ظاهر برنج و گوشت و چیزهایی مانند اینها نجس شده باشد. ۵ چنانچه آن را در ظرفی بگذارند^۶ و سه مرتبه آب روی آن بریزند و خالی کنند پاک می‌شود. اگر ظرف پیش از ریختن آب نجس باشد و اگر پیش از ریختن آب ظرف نجس نباشد و گوشت و مانند آن به بول نجس شده باشد دو مرتبه کافی است. و اگر به غیر بول نجس شده باشد یک مرتبه کافی است.

۲۱- احکام پاک کردن ظرف‌ها:

الف - با یک دفعه آب ریختن:

۱. اگر چیز نجس را بعد از برطرف کردن عین نجاست یک مرتبه در آب کر یا جاری فرو برند که آب به تمام جاهای آن به طور یکسان برسد پاک می‌شود.

۲. بول پسر بچه شیرخواری که غذاخور نشده و شیر خوک نخورده است.

۳. چیزی که به غیر بول نجس شود. ۷ بعد از برطرف کردن نجاست پاک می‌شود.

۴. چیزی که عین نجاست در آن نیست اگر زیر شیر آب که متصل به کر است یک دفعه بشویند.

چهارم: بعد از آب کشیدن چیز نجس، عین نجاست، یا چیزی که نجس شده، بو، پاک نشده است در آن نباشد و پاک شدن... (تا آخر متن اصلی).

تبریزی و سیستانی: و در شستنی که بعد از آن شستن دیگر لازم نیست باید بو یا رنگ یا مزه نجاست هم نگیرد و غیر آن شستن تغییر ضرر ندارد. مثلاً: چیزی را با آب کر یا قلیل بشویند و دو دفعه شستن در اول لازم باشد در دفعه اول اگر چه تغییر کند و در دفعه دوم با آبی تطهیر کند که تغییر نکند پاکی می‌شود.

چهارم: ... (سیستانی: چهارم آنکه بعد از آب کشیدن چیز نجس اجزاء کوچک عین نجاست در آن نباشد و پاک شدن... (تا آخر متن اصلی).

۱ - سیستانی: ... اجزاء کوچک... (تا آخر متن اصلی).

۲ - مکارم: ... و یا گرفتن زیر شیر آب، پاک می‌گردد و اگر باطن آن‌ها نجس شود باید آنقدر صبر کرد که یقین حاصل شود، آب داخل آن نفوذ کرده و خارج شده است.

۳ - سیستانی: و با آب قلیل هم می‌شود، تطهیر کرد و اگر باطن آن‌ها نجس شود چنانچه آب کر یا جاری به باطن آن‌ها برسد پاک می‌شود.

۴ - بهجت: ... به وسیله آب قلیل یا فرو بردن در آب کر و جاری پاک می‌شود و اگر باطن آن‌ها نجس شود با آب قلیل ظاهر آن پاک نمی‌شود مگر اینکه در آب کر یا جاری به قدری بماند که آب به باطن آن نفوذ کند و بنابر احوط باید آب مطلق به باطن آن‌ها برود نه آب مضاف و قبلاً آن‌ها را برای تطهیر باطن خشک کنند.

تبریزی: ... تطهیر آن‌ها مثل تطهیر کوزه نجس است، که در مسأله (۱۵۴) گذشت.

سیستانی: ... چنانچه آب کر یا جاری به وصف اطلاق به باطن آن‌ها برسد پاک می‌شوند ولی ظاهراً در صابون و مانند آن هیچگاه آب مطلق به باطن آن نمی‌رسد.

۵ - سیستانی: ... چنانچه آن را در کاسه آب و مانند آن بگذارند و یک مرتبه آب روی آن بریزند و خالی کنند پاک می‌شود و اگر در ظرف نجس بگذارند باید سه مرتبه این کار را انجام دهند و در این صورت ظرف هم پاک می‌شود و اگر بخواهند لباس...

۶ - بهجت: ... و یک مرتبه آب روی آن بریزند...

۷ - تبریزی و سیستانی: ... چنانچه با برطرف کردن نجاست یک مرتبه آب (سیستانی: آب قلیل) روی آن بریزند و از آن جدا شود پاک می‌گردد ولی لباس و مانند آن را باید فشار دهند تا غسله آن بیرون آید.

ب - چیزی که بول نجس شده: اگر مثل لباس نباشد و بخواهند با آب قلیل، آب بکشند، باید دو مرتبه آب روی آن بریزند و احتیاط آن است که این دو مرتبه بعد از برطرف شدن بول باشد و اگر لباس و مانند آن نجس شده باشد، باید بعد از هر مرتبه آن را فشار داد.^۱

ج - با سه مرتبه:

۱. ظرف نجس را با آب قلیل باید سه بار شست. ^۲ بلکه در کر و جاری هم احتیاط سه مرتبه است.

۲. ظرفی که با شراب نجس شده با آب قلیل سه مرتبه ^۳ و بهتر است هفت مرتبه شسته شود. ^۴

د - (با هفت مرتبه)... ظرفی که خوک از آن چیز روانی بخورد یا بلیسد.

ه - (با خاک و آب)

۱. ظرفی را که سگ لیسیده است، بنا بر فتوی.

۲. از آن ظرف سگ آب یا چیز روان دیگر خورده، بنا بر احتیاط واجب.

۲۲- احکام وضو:

چگونه وضو می‌گیرید؟

الف - اول شستن صورت: که باید از بالای پیشانی جایی که موی سر بیرون می‌آید تا آخر چانه را شست و پهنای آن به مقداری که بین انگشت وسط و شست قرار گیرد باید شسته شود و اگر مختصری از این مقدار را نشوید وضو باطل است. ^۵

ب - دست راست و چپ: بعد از شستن صورت باید دست راست و سپس دست چپ را از آرنج تا سر انگشتان بشوید. ^۶

ج - مسح سر: بعد از شستن هر دو دست باید جلوی سر را با تری آب وضو که در دست مانده مسح کند. ^۷ و لازم نیست با دست راست باشد. ^۸

۱ - مکارم: با تطهیر چیزی که با بول نجس شده با آب قلیل دو مرتبه و در آب کر و جاری و لوله‌کشی یک مرتبه کفایت می‌کند. برای شستن لباس و فرش و مانند اینها با آب قلیل باید آن را مقداری فشار دهند تا آب از آن خارج شود.

۲ - تبریزی:... و در کر و جاری یک مرتبه کافی است.

مکارم:... ولی در آب کر و جاری یک مرتبه کافی است هر چند سه مرتبه بهتر است (آبهای لوله‌کشی در حکم آب جاری است).

۳ - مکارم:... و دست در آن بمالند و مستحب است هفته مرتبه شسته شود.

۴ - تبریزی:... ظرفی را که به شراب نجس شده باید سه مرتبه بشویند و فرقی بین آب قلیل و کر و جاری نیست.

۵ - خامنه‌ای و صافی گلپایگانی: احتیاط واجب آن است که مسح روی پاها را تا مفصل ساق بکشد.

سیستانی:... و اگر انسان یقین نکند که این مقدار کاملاً شسته شده باشد، باید برای اینکه یقین کند، کمی اطراف آن را هم بشوید.

۶ - بهجت:... به طوری که همه دست‌ها شسته شود.

۷ - بهجت:... اگر تری در دست نمانده باشد وظیفه‌اش بعداً بیان خواهد شد و احتیاط واجب در مسح سر از بالا به پایین است و با دست راست اولی است.

تبریزی و مکارم:... و احتیاط واجب آن است که با دست راست مسح نماید. (مکارم: و بهتر این است که از بالا به پایین دست بکشد ولی عکس آن یعنی از پایین به بالا نیز اشکال ندارد).

سیستانی:... و احتیاط مستحب آن است که با دست راست مسح نماید و مسح را از بالا به پایین انجام دهد.

۸- سیستانی:... تا مفصل مسح نماید و مستحب آن است که پای راست را با دست راست و پای چپ را با دست چپ مسح نماید.

د- مسح پای راست و مسح پای چپ: بعد از مسح سر باید با تری آب وضو که در دست مانده روی پاها را از سر یکی از انگشتان تا برآمدگی روی پا مسح کند.

۲۳- چند مساله کاملاً قابل توجه درباره وضو:

الف - باید صورت و دستها را از بالا به پایین شست و اگر از پایین به بالا بشوید وضو باطل است. (البته اگر به قصد ریختن آب از بالا باشد ولی آب به عکس رد شود اشکال ندارد).

ب - برای آنکه یقین کند آرنج را کاملاً شسته باید مقداری بالاتر از آرنج را هم بشوید.

ج - کسی که پیش از شستن صورت دستها را تا مچ شسته در موقع وضو باید تا سر انگشتان را بشوید و اگر تا مچ را بشوید وضوی او باطل است.

د - در وضو شستن صورت و دستها (به قصد وضو) مرتبه اول واجب و مرتبه دوم مستحب و مرتبه سوم و بیشتر از آن حرام می باشد. (ولی اگر بقصد وضو نباشد چندمرتبه آب ریختن و بعد به قصد وضو دست کشیدن اشکالی ندارد).

۲۴- مسائلی مربوط به مسح:

الف - در مسح سر و پا باید دست را روی آنها بکشند و اگر دست را نگهدارد و سر یا پا را به آن بکشد وضو باطل است. ^۱ ولی اگر موقعی که دست را می کشد سر یا پا کمی حرکت کند اشکال ندارد.

ب - جای مسح باید خشک باشد، ^۲ و اگر بقدری تر باشد. ^۳ که رطوبت کف دست به آن اثر نکند مسح باطل است.

ج - اگر برای مسح رطوبتی در کف دست نمانده باشد نمی تواند دست را با آب خارج تر کند، ^۴ بلکه باید از اعضاء دیگر وضو رطوبت بگیرد و با آن مسح نماید. ^{۵ ۶}

۲۵- شرایط صحیح بودن وضو ۱۳ چیز است:

۱. آب وضو پاک باشد.

۲. آب مطلق باشد.

۳. آب وضو مباح باشد.

۴. ظرف آب وضو مباح باشد. (غصبی نباشد)

۵. ظرف آب وضو طلا و نقره نباشد.

۶. اعضاء وضو موقع شستن و مسح کردن پاک باشد.

۷. وقت برای وضو و نماز کافی باشد.

۱- مکارم :.... بنا بر احتیاط واجب باطل است... تا (آخر متن اصلی)

۲- مکارم :.... ولی اگر مختصری رطوبت داشته باشد، به طوری که آب دست هنگام مسح بر آن غلبه کند، اشکال ندارد.

۳- سیستانی :.... که رطوبت دست به آن اثر نکند، مسح باطل است. ولی اگر نمناک باشد یا تری آن بقدری کم باشد که در رطوبت دست مستهلک باشد، اشکال ندارد.

۴- تبریزی :.... بلکه باید از ریش خود رطوبت بگیرد و با آن مسح کند.

۵- تبریزی :.... بلکه باید از ریش خود رطوبت بگیرد و با آن مسح کند.

۶- بهجت :.... بنا بر احتیاط باید اول از تری ریش و ابرو کمک بگیرد و اگر در آنها تری نبود از دستها کمک بگیرد.

سیستانی :.... اگر برای مسح رطوبتی در دست نمانده باشد. نمی تواند دست را با آب خارج تر کند. بلکه باید از ریش خود رطوبت بگیرد و با آن مسح نماید و گرفتن رطوبت از غیر ریش و مسح نمودن با آن محل اشکال است.

۸. به قصد قربت وضو بگیرد.

۹. به ترتیب وضو بگیرد.

۱۰. کارهای وضو را پشت سر هم انجام دهد.

۱۱. دیگری او را وضو ندهد.

۱۲. استعمال آب برای او ضرری نداشته باشد.

۱۳. در اعضاء وضو مانعی از رسیدن آب نباشد.

۲۶- برای ۶ چیز باید وضو گرفت:

۱. نمازهای واجب غیر از نماز میّت.^۱

۲. سجده و تشهد فراموش شده^۲ اگر بین آنها و نماز حدثی از او سرزده. (مثلاً: بول کرده باشد).^۳

۳. طواف واجب خانه کعبه.

۴. اگر نذر یا عهد کرده یا قسم خورده باشد که وضو بگیرد.

۵. اگر نذر کرده که جایی از بدن خود را به خطّ قرآن برساند. (مثلاً: آیات قرآن را ببوسد).

۶. آب کشیدن قرآنی که نجس شده، ولی چنانچه معطل شدن برای وضو گرفتن موجب بی‌احترامی به قرآن باشد. برای آب کشیدن آن وضو لازم نیست.

* مس نمودن خط قرآن، یعنی رساندن جایی از بدن به خط قرآن برای کسی که وضو ندارد حرام است، ولی اگر قرآن را به زبان فارسی یا به زبان دیگر ترجمه کنند، مس آن اشکال ندارد.

۲۷- ۷ چیز وضو را باطل می‌کند:

۱- بول (ادرار)^۴

۲- غائط (مدفوع)

۳- بادمعده و روده که از مخرج غائط خارج شود.

۱- تبریزی و سیستانی: در نمازهای مستحب وضو شرط صحت است. و دوم....

۲- مکارم: ... و ۳- طواف واجب (باید توجه داشت، طوافهایی که جزء حج یا عمره است. طواف واجب حساب می‌شود. هر چند اصل حج و عمره مستحب باشد).

۳- بهجت: و احتیاط واجب آن است که برای سجده سهو وضو بگیرد. سوم و چهارم و پنجم [طبق متن اصلی] ششم: برای آب کشیدن قیائی که نجس شده، و بودن آن در محلی که بودن قرآن در آنجا اهانت به قرآن باشد، در صورتیکه مجبور باشد دست یا جاهای دیگر بدن خود را به خط قرآن برساند، ولی چنانچه معطل شدن به مقدار وضو بی‌احترامی به قرآن است، باید بدون آن که وضو بگیرد قرآن را از آن جا بیرون بیاورد و اگر نجس شده آب بکشد و در صورت پنجم و ششم بنا بر احتیاط واجب اسم پیغمبر (ص) و ائمه اطهار (ع) و حضرت زهرا (س) هم مثل قرآن است.

سیستانی: ولی برای سجده سهو، واجب نیست، وضو بگیرد. سوم: برای طواف واجب خانه کعبه که جزء حج یا عمره شده باشد. چهارم: [طبق متن اصلی] پنجم: اگر نذر کرده که قرآن را مثلاً ببوسید. ششم [طبق متن اصلی] به جز عبارات داخل پرائنتز].

تبریزی: ولی برای سجده سهو واجب نیست، وضو بگیرد. سوم: [تا آخر متن اصلی به جز عبارات داخل پرائنتز].

۴- بهجت: و در حکم بول است رطوبتی که انسان نداند بول است یا نه، اگر قبل از استبراء کردن از او خارج شود. دوم: غائط. سوم: باد معده و روده که از مخرج غائط خارج شود و یا غیر از مخرج اگر این عنوان بر آن صدق کند. چهارم: [طبق متن اصلی] و همچنین است اگر گوش هم نشنود ولی نخواستیده باشد، مثل اینکه به ادامه فکر سابق مشغول باشد.

سیستانی: در حکم بول است، ظاهراً مایع مشتبهی که از انسان بعد از بول و قبل از استبراء خارج می‌شود.

۴- خوابی که بواسطه ی آن چشم نبیند و گوش نشنود و اگر چشم نبیند و گوش بشنود وضو باطل نمی شود.

۵- چیزهایی که عقل را از بین می برد مانند دیوانگی و مستی و بیهوشی .

۶- استحاضه زنان .

۷- کاری که برای آن باید غسل کرد! مانند: جنابت

* اگر پیش از وقت نماز به قصد اینکه باطهارت باشد وضو بگیرد یا غسل کند صحیح است و نزدیک وقت نماز هم اگر باشد به قصد مهیا بودن برای نماز وضو بگیرد، اشکال ندارد.

۲۸- احکام وضوی جبیره:

جبیره چیست؟ چیزی که با آن زخم و شکسته را می بندند و دوائی که روی زخم و مانند آن می گذارند.

۲۹- مسائل وضوی جبیره:

(الف) روی زخم باز باشد ^۲:

۱. آب برای آن ضرر ندارد «باید به طور معمول وضو بگیرد».

۲. آب برای آن ضرر دارد. ^۳

۲/۱- زخم در صورت یا دست و پاست «اطراف زخم را بشوید و بهتر این است اگر ممکن باشد دست تر روی آن بکشد. و اگر ممکن نباشد، پارچه پاک روی آن بگذارد و روی آن دست بکشد.

۲/۲- زخم جلوی سر یا روی پاها است و نمی تواند مسح کند:

(الف) - می تواند پارچه پاک روی آن بگذارد «باید چنین کند و روی آن را مسح کند و بنا بر احتیاط مستحب تیمم هم بکند». ب- نمی تواند پارچه پاک روی آن بگذارد «باید به جای وضو تیمم کند و بهتر است یک وضوی بدون مسح هم بگیرد».

(ب) روی زخم بسته باشد ^۴:

۱. می شود باز کرد: (۱/۱- زحمت و ضرر ندارد «باز کند و وضو بگیرد». ۱/۲ - ضرر دارد و در صورت و دستها است «اگر دست تر کشیدن ضرر ندارد ^۵ واجب است روی آن دست تر بکشد».

۲. نمی شود باز کرد: ۲/۱- جبیره پاک است و رساندن آب به زخم ممکن بوده و زحمت ندارد باید آب را به زخم برساند. ۲/۲- زخم یا جبیره نجس است. (الف) - می تواند آن را آب بکشد و رساندن آب ضرر و زحمت ندارد باید آب کشد و آب را به زخم برساند. ب - آب ضرر دارد یا ممکن نیست «باید اطراف زخم را شسته و اگر جبیره

۱- سیستانی: هفتم: جنابت بلکه بنا بر احتیاط مستحب هر کاری که برای آن باید غسل کرد.

۲- مکارم: و خون ندارد و آب [تا آخر متن اصلی].

۳- تبریزی: ... باید اطراف زخم را به طوری که در وضو گفته شد، از بالا به پایین بشوید.

سیستانی: باید اطراف زخم یا دمل را - به طوری که در وضو گفته شد - از بالا به پایین بشوید و بهتر آن است که چنانچه کشیدن دست تر بر روی آن ضرر ندارد، دست تر بر آن بکشد و بعد

۴- سیستانی: چنانچه باز کردن آن بدون مشقت ممکن است و آب هم برای آن ضرر ندارد.... [تا آخر متن اصلی].

۵- بهجت: ... بنا بر اظهار باید دست تر روی آن بکشد و بعد پارچه پاک روی آن بگذارد و روی پارچه را هم دست تر بکشد به نحوی که در محل مسح و غسل گذشت و اگر صدق غسل جبیره در محل غسل ننماید، احتیاط این است که تیمم هم نماید.

پاک است روی آن را مسح کند و اگر نمی‌شود پارچه گذارده به طوری که جزء جبیره حساب شود و روی آن را مسح کند»^۱.

۳۰- موانعی غیر از جبیره در اعضاء وضو و غسل:

الف - آب ضرر دارد: اگر آب برای دست و صورت یا یکی از این دو ضرر دارد باید تیمم بکند^۲ و احتیاط مستحب آن است که وضوی جبیره هم بگیرد و اما اگر آب برای بعضی صورت ضرر دارد باید بگیرد و کافی است شستن اطراف موضعی که آب برای آن ضرر دارد و بنا بر احتیاط واجب تیمم هم بکند.

ب - (در جای وضو یا غسل چیزی چسبیده و امکان برداشتن نیست^۳ یا به قدری مشقت دارد که نمی‌توان تحمل کرد) باید به دستور جبیره عمل کند.

ج - اگر جایی از وضو را، رگ زده است و نمی‌تواند آن را آب بکشد یا آب برای آن ضرر دارد^۴.

۱. روی آن بسته است، باید به دستور جبیره عمل کند.^۵

۲. روی آن معمولاً باز است و شستن اطراف آن کافی است.

۳۱- اگر در صورت یا دست‌ها چند جبیره باشد، تکلیف چیست؟

باید بین آن‌ها را بشوید و اگر جبیره‌ها در سر یا روی پا باشند، باید بین آن‌ها را مسح کند و در جاهایی که جبیره است باید به دستور جبیره عمل نماید.^۶

۳۲- غسل جبیره‌ای چیست؟

مثل وضوی جبیره‌ای است^۷ که باید روی جبیره را مسح کند و جاهای خالی را بشوید و بنا بر احتیاط واجب باید غسل را ترتیبی به جا آورد نه ارتماسی.^۸

۱- خامنه‌ای: کسی که محل مسح او زخم است اگر نمی‌تواند روی زخم محل مسح دست تر بکشد باید به جای وضو تیمم کند ولی در صورتی که می‌تواند پارچه‌ای روی زخم قرار دهد و بر آن دست بکشد، احتیاط آن است که علاوه بر تیمم، وضو نیز با چنین مسحی بگیرد.

۲- فاضل: و بنا بر احتیاط واجب اگر برای مقداری از دست و صورت ضرر دارد، باید اطراف آن را بشوید و تیمم هم بنماید.

۳- مکارم: ... یا بسیار مشقت دارد، باید به دستور جبیره عمل کند، یعنی اطراف آن را بشوید و روی آن را دست بکشد.

۴- سیستانی: ... لازم نیست تیمم نماید، ولی اگر آب برای آن ضرر دارد باید به دستور جبیره عمل کند.

۵- فاضل: ... و اگر باز است بعد از شستن اطراف آن بنا بر احتیاط واجب پارچه‌ای روی آن قرار داده و دست تر بر روی آن بکشد.

۶- [این مسأله در رساله آیت الله مکارم نیست.]

۷- بهجت: ... ولی باید بنا بر احوط آن را ترتیبی به جا آورند.

مکارم: ... ولی تا ممکن است باید غسل را ترتیبی به جا آورد. بنا بر احتیاط واجب.

۸- تبریزی: غسل جبیره‌ای مثل وضوی جبیره‌ای است، ولی باید آن را ترتیبی به جا آورند و اگر ارتماسی انجام دهند باطل است و اظهر این است که اگر در بدن زخم یا دمل باشد بین غسل جبیره‌ای و تیمم مخیر است و اما اگر در بدن شکستگی باشد باید غسل جبیره‌ای نمود و روی جبیره را مسح کند و در صورتی که مسح روی جبیره ممکن نباشد یا این که محل شکسته باز باشد لازم است تیمم کند.

سیستانی: در غیر غسل میت از سایر اغسال، غسل جبیره‌ای مثل وضوی جبیره‌ای است، ولی باید بنا بر احتیاط لازم آن را ترتیبی به جا آورند. و اگر در بدن زخم یا دمل باشد مکلف مخیر است بین غسل و تیمم، و در صورتی که غسل را اختیار کند و روی زخم باز باشد احتیاط مستحب آن است که: پارچه پاک روی زخم یا دمل باز گذاشته و روی پارچه را مسح نماید و اگر در بدن شکستگی باشد باید غسل بنماید و احتیاطاً روی جبیره را هم مسح نماید. [بقیه مثل: آیت الله تبریزی]

۳۳- تیمم جبیره‌ای چگونه است؟

کسی که وظیفه او تیمم است اگر در بعضی از جاهای تیمم او زخم یا دمل یا شکستگی باشد باید به دستور وضوی جبیره‌ای، تیمم جبیره‌ای نماید.

۳۴- غسل‌های واجب:

۱. غسل جنابت ۲. غسل‌های ویژه خواهران
۳. غسل مس میت ۴. غسل میت ۵. غسلی که به واسطه نذر و قسم و مانند این‌ها واجب می‌شود.

۳۵- سبب جنابت دو چیز است:

۱. جماع ۲. خروج منی

۳۶- علامت جنابت چیست؟

اگر رطوبتی از انسان خارج شود و نداند منی است^۱ یا بول یا غیر این‌ها چنانچه آن رطوبت این سه نشانه را داشته باشد منی است: (البته در مریض و زن اگر با شهوت تنها رطوبت خارج شود، جنب است). ۱. با شهوت بیرون آمده^۲ ۲. با جستن بیرون آمده ۳. بعد از بیرون آمدن بدن سست شود.^۳

۳۷- غسل بر دو نوع است:

۱. ترتیبی: در غسل ترتیبی باید به نیت غسل، اول سر و گردن بعد طرف راست و بعد طرف چپ بدن را بشوید^۴ و اگر عمداً یا از روی فراموشی یا به واسطه ندانستن مساله به این ترتیب عمل نکند غسل او باطل است.^۵

۱- مکارم: ... یا رطوبت دیگر، چنانچه همراه با «جستن» و «شهوت» بوده باشد، آن رطوبت حکم منی دارد و اگر این دو نشانه، یا یکی از آنها را نداشته باشد، حکم منی ندارد، ولی در زن و مریض لازم نیست که با جستن بیرون آید بلکه اگر رطوبت هنگامی بیرون آید، که به اوج شهوت جنسی رسیده است، حکم منی است.

۲- تبریزی: ... آن رطوبت حکم منی دارد، و در غیر اینصورت حکم منی ندارد ولی در مریض لازم نیست آن آب را با جستن بیرون آمده باشد، بلکه اگر با شهوت بیرون آید در حکم منی است.

۳- بهجت: ... بلکه اگر فقط با شهوت و جستن باشد، ثابت شدن حکم منی خالی از وجه نیست و اگر هیچ یک از این سه نشانه را نداشته باشد، حکم منی ندارد و در مریض لازم نیست آن آب را با جستن بیرون آمده باشد، در حکم منی است بنا بر اظهار؛ و همچنین در زن مریض بنا بر احوط؛ و لازم نیست بدن او سست شود بلکه خالی از وجه نیست که حکم زن در صحت و مرض مانند مرد باشد.

۴- مکارم: ... (بنا بر احتیاط واجب) و اگر عمداً ... [تا آخر متن اصلی].

۵- بهجت: ... ولی چنانچه قصد قربت داشته، آنچه اگر مقدم داشته اعاده نماید غسل صحیح است و احتیاط واجب رعایت ترتیب در هر عضوی از غسل ترتیبی است، به این صورت که از بالا شروع کند و به قسمت‌های پایین عضو ختم کند.

تبریزی و سیستانی: مسأله - در غسل ترتیبی باید به نیت غسل بنا بر احتیاط لازم اول سر و گردن بعد بدن را بشوید و بهتر آن است که اول طرف راست؛ و بعد طرف چپ بدن را بشوید. با حرکت دادن اعضاء بدن زیر آب به قصد غسل ترتیبی، غسل محقق نمی‌شود و اگر عمداً یا از روی فراموشی و یا به واسطه ندانستن مسأله، بدن را قبل از سر بشوید غسل او باطل است.

۲. ارتماسی: در غسل ارتماسی اگر به نیت غسل ارتماسی به تدریج در آب فرو رود تا تمام بدن زیر آب رود غسل او صحیح است^۱ و احتیاط واجب آنست که یک دفعه عرفی زیر آب رود.^۲

۳۸- کسی که غسل کرده برای نماز وضو هم باید بگیرد؟

کسی که غسل جنابت کرده نباید برای نماز وضو بگیرد ولی با غسل‌های دیگر نمی‌شود نماز خواند و باید وضو هم گرفت.^۳

۳۹- پنج چیز بر جنب حرام است:

۱. رساندن جایی از بدن به خط قرآن و اسم خدا^۴ و همچنین بنا بر احتیاط واجب به اسم پیامبران (ص) و امامان (ع).

۲. رفتن در مسجد الحرام و مسجد پیغمبر (ص) اگر چه از یک در داخل و از در دیگر خارج شود.^۵

۳. توقف در مساجد دیگر، ولی اگر از یک در داخل و از در دیگر خارج شود، یا برای برداشتن چیزی برود مانعی ندارد و احتیاط واجب آن است که در حرم امامان هم توقف نکند.^۶

۴. گذاشتن چیزی در مسجد.

۵. خواندن سوره‌ای که سجده واجب دارد (سوره ۳۲ قرآن الم تنزیل، سوره ۴۱ قرآن حم سجده، سوره ۵۳ قرآن النجم و سوره ۹۶ قرآن اقرا).^۷ (و اگر یک حرف از این چهار سوره را بخواند حرام است).

۱- بهجت: ... و احتیاط آن است که از اول فرو رفتن در آب، نیت غسل کردن داشته باشد به آنچه غسل ارتماسی با آن محقق و تمام می‌شود و اظهر کفایت نیت در حال فرو رفتن مجموع بدن در آب است.

۲- تبریزی: مسأله - در غسل ارتماسی باید در یک آن، آب تمام بدن را فراگیرد، پس اگر به نیت غسل ارتماسی در آب فرو رود، چنانچه پای او روی زمین باشد باید از زمین بلند کند.

فاضل: یک باره یه به تدریج در آب فرو رود تا تمام بدن زیر آب رود، غسل او صحیح است.

سیستانی: مسأله - در غسل ارتماسی به دو نحو انجام می‌گیرد: دفعی و تدریجی. در غسل ارتماسی دفعی، باید در یک آن، آب تمام بدن را فرا بگیرد، ولی معتبر نیست که قبل از شروع در غسل تمام بدن بیرون آب باشد و به نیت غسل در آب فرو رود، کفایت می‌کند. در غسل ارتماسی تدریجی، باید بدن را به نیت غسل تدریجاً با حفظ وحدت عرفی در آب فرو برد و در این قسم لازم است که هر عضو قبل از غسل دادن آن بیرون آب باشد.

مکارم: مسأله - غسل ارتماسی آن است که بعد از نیت، تمام بدن را یک دفعه یا به تدریج در آب فرو میبرد، خواه در مثل حوض و استخر باشد و یا زیر آبخاری که آب آن یک مرتبه تمام بدن را فرا می‌گیرد، اما غسل ارتماسی زیر دوش معمولی ممکن نیست.

۳- مکارم: با هر غسلی می‌توان نماز خواند و وضو واجب نیست، خواه جنابت باشد یا غیر آن، واجب یاشد یا مستحب ولی احتیاط مستحب آن است که در غیر غسل جنابت وضو بگیرد.

۴- بهجت: ... و بنا بر احتیاط به اسم پیامبران (ص) و امامان (ع) و اسم حضرت زهرا (س) نیز نرساند. دوم: ...

تبریزی: ... و پیامبران (ص) و امامان (ع) را طوری که در وضو گفته شد. دوم: ...

سیستانی: ... به هر لغت که باشد و بهتر آن است که به اسماء پیامبران (ص) و امامان (ع) و حضرت زهرا (س) نیز نرساند. دوم: ...

۵- بهجت: ... و همچنین داخل شدن به آن جا برای برداشتن چیزی بنا بر احوط و سوم: ...

۶- بهجت: ... بلکه عبور نیز ننماید و همچنین در رواق‌ها. چهارم: ...

فاضل: ... اگر چه اولی آن است که حکم مسجد الحرام و مسجد پیامبر (ص) را در حرم امامان (ع) رعایت نماید. چهارم: ... [تا آخر متن اصلی].

۷- بهجت: ... و اگر یک کلمه از این چهار سوره را هم بخواند حرام است.

۴۰- مواردی که غسل باطل است:

- ۱- در غسل ترتیبی اگر عمداً یا از روی فراموشی با به واسطه ندانستن مسأله ترتیب را مراعات نکند غسل او باطل است.
- ۲- در غسل ارتماسی اگر بعد از غسل بفهمد به مقداری از بدن آب نرسیده،^۱ چه جای آن را بداند چه نداند باید دوباره غسل کند.^۲
- ۳- اگر در غسل ارتماسی به اندازه سر مویی از بدن نشسته بماند غسل باطل است ولی شستن جاهایی از بدن که دیده نمی‌شود مثل: توی گوش و بینی واجب نیست.
- ۴- کسی که قصد دارد پول حمامی را ندهد یا بنا دارد از وجه حرام بدهد یا بدون اینکه بداند حمامی راضی است بخواهد نسیه بگذارد^۳ اگر چه بعد حمامی را راضی کند.

۴۱- غسل ترتیبی و ارتماسی دو فرق دارد:

- ۱- در ارتماسی باید^۴ تمام بدن پاک باشد.^۵ اما در ترتیبی اگر نجس باشد و هر قسمتی را قبل از غسل آب بکشد صحیح است.
- ۲- در ارتماسی باید بین آن‌ها فاصله نباشد اما در ترتیبی اشکال ندارد.
- * اگر شک کند غسل کرد یا نه «باید غسل کرد».
- * اگر شک کند غسل او صحیح بوده یا نه^۶ «لازم نیست دوباره غسل کند».

۴۲- تیمم بر دو قسم است:

- ۱- بدل از وضو
- ۲- بدل از غسل

۴۳- در تیمم ۴ چیز واجب است:

- ۱- (نیت): البته باید معین کند که بدل از غسل است یا وضو.
- ۲- زدن کف دو دست با هم بر چیزی که تیمم بر آن صحیح است.
- ۳- کشیدن کف هر دو دست به تمام پیشانی و دو طرف آن از جایی که موی سر می‌روید تا ابروها و بالای بینی و بنابراین احتیاط واجب باید دست‌ها روی ابروها هم کشیده شود.
- ۴- کشیدن کف دست چپ به تمام پشت دست راست و بعد از آن کشیدن کف دست راست به تمام پشت دست چپ.^۷

۱- مکارم: ... دوباره باید غسل کند.

۲- بهجت: ... اگر بلافاصله بعد از غسل ارتماسی بفهمد که به جایی از بدن آب نرسیده اگر جای آن را بداند، غسل همان مقدار کافی است و اگر جای آن را نداند یا بعد از مدتی متوجه شود باید دوباره غسل کند.

۳- مکارم: ... بنا بر احتیاط غسل او باطل است، همچنین اگر قصد دارد پول حمامی یا پولی که خمس آن را نداده به حمامی بدهد.

۴- مکارم: ... بنا بر احتیاط واجب ... [تا آخر متن اصلی].

۵- بهجت: ... مگر این که در آن واحد، هم بدن پاک شود و هم غسل انجام گیرد. ولی ... [تا آخر متن اصلی].

۶- تبریزی: در صورتیکه احتمال بدهد که وقت غسل تلفت بوده و صحیح به جا آورده لازم نیست دوباره غسل کند.

۷- بهجت: مسأله در تیمم چهار چیز واجب است. اول: نیت، دوم: زدن تمام کف دو دست با هم بر چیزی که تیمم بر آن صحیح است و بنا بر احتیاط واجب همراه به ضربه باشد و گذاشتن دو دست بر زمین کافی نیست. سوم: ... [تا آخر متن اصلی].

۴۴- احکام تیمم:

- ۱- در تیمم باید پیشانی و کف دست‌ها و پشت دست‌ها پاک باشد.
- ۲- انسان باید برای تیمم انگشتر را از دست بیرون بیاورد و اگر روی پیشانی و کف دست‌ها یا پشت دست‌ها مانعی باشد باید آن را برطرف کند.
- ۳- اگر بدل از غسل جنابت تیمم کند لازم نیست برای نماز وضو بگیرد ولی اگر بدل از غسل‌های دیگر تیمم کند، باید وضو بگیرد و اگر نتواند وضو بگیرد باید تیمم دیگری هم بدل از وضو بنماید.^۱
- ۴- اگر به واسطه نداشتن آب یا عذر دیگری تیمم کند، بعد از برطرف شدن عذر تیمم او باطل می‌شود.

۴۵- چیزهایی که تیمم به آن‌ها صحیح است:

۱. خاک
۲. ریگ
۳. کلوخ
۴. سنگ اگر پاک باشند^۲ (سنگ گچ - سنگ آهک - سنگ مرمر - سنگ سیاه)
۵. گل پخته مثل: آجر و کوزه
۶. اگر اینها پیدا نشد به ترتیب، گرد و غباری که روی فرش و لباس و مانند اینهاست و به گل و آجر گل پیدا نشد احتیاط مستحب آن است که نماز را بدون تیمم بخواند و بنا بر احتیاط واجب بعداً قضای آن را به جا آورد.

۴۶- چیزهایی که تیمم به آن‌ها صحیح نیست:

۱. جواهر مثل: سنگ عقیق و فیروزه
۲. به گچ و آهک پخته احتیاط واجب آن است که تیمم نکنند
۳. خاک نجس
۴. زمین و خاک غصبی
۵. برف و یخ

۴۷- در هفت مورد به جای وضو یا غسل باید تیمم کرد:

- ۱- اگر تهیه آب به قدر وضو یا غسل ممکن نباشد.
- ۲- اگر به واسطه پیری^۳ یا ترس از دزد و جانور درنده و مانند این‌ها و نداشتن وسیله‌ای که آب از چاه بکشد، باید تیمم کند^۴ و همچنین است، اگر تهیه و استعمال آن^۵ به قدری سخت باشد که مردم تحمل آن را نکنند.^۶
- ۳- اگر از استعمال آب بر جان خود بترسد یا بترسد که به واسطه آن مرض یا عیبی پیدا شود یا مرضش طول بکشد یا شدت کند یا به سختی معالجه شود.
- ۴- هر گاه بترسد که اگر آب را به مصرف وضو یا غسل برساند، خود او یا عیال و اولاد او یا رفیقش یا کسانی که با او مربوطند. مانند: کلفت و نوکر از تشنگی بمیرند یا مریض شوند یا به قدری تشنه شوند که تحمل آن مشقت دارد و نیز اگر بترسد، حیوانی که مانند: اسب و قاطر که معمولاً برای خوردن سرش را نمی‌برند از تشنگی تلف شود و همچنین اگر کسی که حفظ جان او واجب است، بلکه کسی که جایز نیست کشتن او چون، کافر ذمی در معرض تلف باشد.

۱- [این مسأله در رساله آیت الله بهجت نیست].

۲- بهجت: ... و به آجر و کوزه قبل از پخته شدن نیز صحیح است ولی اگر پخته شده باشد و چیزی دیگری برای تیمم ندارد، احتیاطاً به اینها و هم به مانند گل و غبار تیمم نماید.

۳- سیستانی: ... با ناتوانی، یا ترس ... [تا آخر متن اصلی].

۴- فاضل: [بقیه مسأله ذکر نشده است].

۵- سیستانی: ... به قدری برای او مشقت داشته باشد که قابل تحمل نباشد ولی در صورت اخیر چنانچه تیمم نماید و وضو بگیرد وضوی او صحیح است.

۶- تبریزی: ... ولی در صورت اخیر چنانچه تیمم نماید و وضو بگیرد، وضوی او صحیح است.

مکارم: مسأله - هرگاه آب در چاه باشد و به واسطه عدم توانایی یا نداشتن وسیله دسترسی به آب، باید تیمم کند و همچنین اگر مشقت فوق العاده داشته باشد که عادتاً مردم آن را تحمل نمی‌کنند.

۵- کسی که بدن یا لباسش نجس است و کمی آب دارد که اگر با آن وضو بگیرد یا غسل کند برای آب کشیدن بدن و لباس او نمی‌ماند، و بنابراین احتیاط واجب باید اول بدن یا لباس نجس را بشوید، پس از آن تیمم کند.

۶- اگر غیر آب یا ظرفی که استعمال آن حرام است آب یا ظرف دیگری ندارد باید به جای وضو و غسل تیمم کند.

۷. هرگاه وقت به قدری تنگ باشد که اگر وضو بگیرد یا غسل کند^۱ تمام نماز یا مقداری از آن بعد از وقت خوانده می‌شود.

۴۸- واجبات نماز یازده چیز است:

۱. نیت ۲. قیام ۳. تکبیرة الاحرام ۴. رکوع ۵. سجود ۶. قرائت ۷. ذکر^۲
۸. تشهد ۹. سلام ۱۰. ترتیب ۱۱. موالات یعنی پی در پی بودن اجزاء نماز.

۴۹- واجبات نماز دو قسم است:

۱. رکن: آن واجباتی است که اگر انسان آن‌ها را به جانی‌آورد یا در نماز اضافه کند عمداً باشد یا اشتبهاً، نماز باطل می‌شود.

۲. غیر رکن: یعنی اگر عمداً کم یا زیاد شود نماز باطل می‌شود و چنانچه اشتبهاً کم یا زیاد گردد، نماز باطل نمی‌شود.

۵۰- رکن نماز ۵ چیز است:

۱. نیت ۲. تکبیرة الاحرام یعنی گفتن «الله اکبر» در اول هر نماز. ۳. قیام در موقع گفتن تکبیرة الاحرام و قیام متصل به رکوع یعنی ایستادن پیش از رکوع. ۴. رکوع ۵. سجود (دو سجده).^۳

۵۱- شرایط صحت تکبیرة الاحرام:

۱. حروف «الله» و حروف «اکبر» و دو کلمه «الله اکبر» را پشت سر هم بگویند.

۲. به عربی صحیح گفته شود.

۳. بنا بر احتیاط واجب به چیزی که پیش از آن می‌خوانند، مثلاً به اقامه نچسباند.^۴

۴. موقع گفتن، باید بدن آرام باشد.^۵

توجه: اگر انسان بخواهد الله اکبر را در چیزی که بعد از آن می‌خوانند، مثلاً: به بسم الله الرحمن الرحيم بچسباند باید «ر» اکبر را پیش «ضمه» بدهد.

۱- بهجت: ... تمام نماز بعد از وقت خوانده می‌شود، باید تیمم کند و در صورتی که وضو بگیرد یک رکعت نماز را در وقت می‌خواند و بقیه را خارج از وقت ولی اگر تیمم کند نماز را در وقت می‌خواند، می‌تواند بنا بر اظهار هر کدام را خواست انجام دهد ولی احتیاط مستحب در تیمم و خواندن تمام نماز در وقت است و اگر با تیمم هم نماز را نمی‌تواند در وقت بخواند باید بنا بر احوط بلکه قرب وضو بگیرد و یک رکعت نماز را در وقت با وضو بخواند.

۲- مکارم: ... هفتم ذکر رکوع و سجود و هشتم ... [تا آخر متن اصلی].

۳- مکارم: ... (البته در نیت، زیادی تصور نمی‌شود و زیادی تکبیرة الاحرام نیز اگر از روی سهواً باشد نماز را باطل نمی‌کند هر چند احتیاط مستحب آن است که آن را اعاده کند)

۴- تبریزی و سیستانی: ... احتیاط مستحب آن است ... [تا آخر متن اصلی].

- [این مسأله در رساله آیات عظام بهجت و مکارم نیست].

۵- مکارم: ... و اگر در حالی که مثلاً قدم بر می‌دارد، الله اکبر بگوید باطل است و چنانچه سهواً بگوید، احتیاط واجب آن است کاری کند که نماز باطل شود (مثلاً صورت را به طرف پشت قبله کند) و دوباره تکبیر بگوید.

۵۲- سجده بر چه چیزهایی صحیح است:

- ۱- باید بر زمین و چیزهای غیر خوراکی که از زمین می‌روید، مانند: چوب و برگ درخت سجده کرد.
- ۲- چیزهایی که از زمین می‌روید و خوراک حیوانات است. مثل: علف و گاه.
- ۳- گل‌هایی که خوراکی نیستند.^۱
- ۴- سنگ آهک ۵- سنگ گچ^۲
- ۶- گچ ۷- آهک پخته
- ۸- آجر ۹- کوزه گلی و مانند این‌ها
- ۱۰- گل و خاک سستی که پیشانی روی آن آرام نمی‌گیرد^۴ اگر بعد از آنکه مقداری فرو رفت و آرام بگیرد، اشکال ندارد.
- ۱۱- کاغذ، اگر چیزهایی که سجده بر آن صحیح است، مثلاً: از گاه ساخته باشند می‌شود بر آن سجده کرد، و سجده بر کاغذی که از پنبه و مانند آن ساخته شده اشکال ندارد.

۵۳- سجده بر چه چیزهایی صحیح نیست؟

- ۱- چیزهای خوراکی ۲- چیزهای پوشاکی ۳- چیزهای معدنی (مانند: طلا، نقره، عقیق، فیروزه)^۵
 - ۴- برگ درخت مو اگر تازه باشد (بنابراحتیاط واجب) ۵- دواهای خوراکی که از زمین می‌رود (مانند: بنفشه و گل گاو زبان)^۶
 - ۶- گیاهی که خوردن آن در بعضی شهرها معمول است. ۷- بر میوه نارس - ولی سجده بر توتون جایز است.
- *برای سجده بهتر از هر چیز تربت سیدالشهدا (ع) می‌باشد. و بعد از آن خاک و سنگ و بعد گیاه می‌باشد.

۱- تبریزی و سیستانی: ...

۲- بهجت: ... بنا بر اظهر صحیح است ... [تا آخر متن اصلی].

۳- تبریزی: ... و احتیاط مستحب آن است که در حال اختیار به گچ و آهک پخته و کوزه سفالی و مانند اینها سجده نکنند.

سیستانی: ... بلکه سجده بر گچ و آهک پخته و کوزه سفالی و مانند اینها سجده نکنند.

۴- تبریزی و سیستانی: ... باطل است.

۵- خامنه‌ای: سجده و تیمم بر سیمان و موزائیک اشکال ندارد، اگر چه احوط ترک تیمم بر سیمان و موزائیک است.

۶- مکارم: ... بنا بر احتیاط صحیح نیست.